

Prof. dr hab. Yuriy Zorenko
Katedra Materiałów Optoelektronicznych
Instytut Fizyki
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ul. Powstańców Wielkopolskich, 2
85-090 Bydgoszcz

Recenzja

rozprawy doktorskiej **mgr Zuzanny Mianowskiej** pt. **„Badanie energetycznej zdolności rozdzielczej i nieproporcjonalnej odpowiedzi świetlnej scyntylatora CsJ:TI w oparciu na spektrometrię cyfrową”**.

Uwagi wstępne

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Zuzanny Mianowskiej pt. „Badanie energetycznej zdolności rozdzielczej i nieproporcjonalnej odpowiedzi świetlnej scyntylatora CsJ:TI w oparciu na spektrometrię cyfrową” została wykonana w Narodowym Centrum Badań Jądrowych w Świerku pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Moszyńskiego, a promotorem pomocniczym tej pracy była dr Agnieszka Syntfield-Kaźych.

Praca doktorska mgr Zuzanny Mianowskiej została wykonana w ramach krajowych projektów NCBiR ININDEX i Ram-Scan oraz międzynarodowych projektów C-BORD oraz ReVaMP w programie H2020. Autorka pracy w roku 2020 realizowała również projekt z funduszy NCBJ dla naukowców na wczesnym etapie kariery zawodowej o tematyce spójnej z tematem pracy doktorskiej.

Aktualność pracy

Temat pracy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Mianowskiej dotyczy scyntylatorów - materiałów które efektywnie pochłaniają i przetwarzają promieniowanie jonizujące w kwanty światła w zakresie widzialnym lub UV, rejestrowane są za pomocą detektorów półprzewodnikowych. Prezentowane w pracy doktorskiej badania dotyczą zagadnienia poprawy parametrów spektrometrycznych rejestracji kwantów gamma z zastosowaniem różnych procedur analizy impulsów świetlnych scyntylacji bardzo dobrze znanego materiału scyntylacyjnego z grupy halogenków alkalicznych – domieszkowanego talem jodku cezu CsI:TI. Wcześniejsze badania nad odpowiedzią świetlną kryształów CsI:TI i innych materiałów scyntylacyjnych, wykazały, że na parametry spektrometryczne tych kryształów duży wpływ ma istnienie długożyciowych składowych scyntylacji. Poprawę tych parametrów można uzyskać poprzez wydłużenie czasu kształtowania impulsów świetlnych w procesie detekcji światła co jest ważnym zagadnieniem przy opracowaniu detektorów na bazie konwencjonalnych materiałów scyntylacyjnych.

W pracy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Mianowskiej badania nad poprawą właściwości scyntylacyjnych detektorów na bazie kryształów CsJ:TI przeprowadzono z użyciem trzech różnych metod pomiaru oraz odpowiedniej analizy danych. W szczególności, zostały przeanalizowane i omówione parametry ilości światła, energetycznej zdolności rozdzielczej (w tym rozdzielczości wewnętrznej, statystycznej i szumowej) oraz nieproporcjonalności w funkcji czasu trwania impulsu świetlnego.

Struktura pracy

Praca doktorska składa się z wprowadzenia, siedmiu rozdziałów tematycznych, podsumowania oraz spisu cytowanej literatury. W części wstępnej Autorka przedstawia aktualną wiedzę dotyczącą fizyki materiałów scyntylacyjnych, spektrometrii promieniowania gamma oraz układów detekcji. W części 2 zatytułowanej „Zjawisko scyntylacji na przykładzie kryształu CsI:TI” Doktorantka analizuje przebieg scyntylacji w poszczególnych stadiach konwersji, transportu oraz luminescencji. W części 3 pt. „Właściwości spektrometryczne detektorów promieniowania gamma” Autorka podaje definicje parametrów pomiarowych,

używanych w spektrometrii gamma. W części 4 zatytułowanej „*Dotychczasowa wiedza o CsI:TI*” Doktorantka podsumuje informacje o roli scyntyлятора CsI:TI w spektrometrii gamma w odniesieniu do innych komercyjnie dostępnych scyntylatorów. W części 5 „*Fotopowielacz, jako przykład detektora światła*” opisano prace konwencjonalnego fotopowielacza jako detektora światła do pomiarów właściwości spektrometrycznych kryształów CsI:TI. W rozdziale 6 „*Metodyka Badań*” opisano techniki pomiarowe służące do rejestracji wydajności scyntylicyjnej kryształów CsJ:TI, w szczególności rozważane są w pracy różnorodne układy pomiarowe.

Główna część dorobku naukowego pracy doktorskiej zawarta jest w Rozdziale 7. *Wyniki*, który podzielono na trzy podrozdziały, dotyczące zastosowanych układów pomiarowych. Końcowa część pracy *Dyskusja wyników* jest zbiorem oryginalnych wyników badań oraz ich analizą. W tej części pracy Doktorantka wymienia także tematykę przyszłych badań jako kontynuację dotychczasowych osiągnięć. Właśnie ten rozdział zawiera główny dorobek naukowy i oryginalne wyniki pracy. Z tego powodu przeanalizuję szczegółowo te dwa aspekty recenzowanej pracy.

Naukowy dorobek

Celem rozprawy doktorskiej było badanie energetycznej zdolności rozdzielczej i nieproporcjonalności scyntylatorów CsI:TI w szerokim zakresie czasu całkowania impulsów scyntylicyjnych. W pracy wykazano, że czas całkowania jest kluczowym parametrem przy testowaniu właściwości scyntylicyjnych materiałów z długożyciowymi zanikami scyntylicyj, co jest charakterystyczne dla kryształów CsI:TI.

W szczególności, w pracy wykazano że przy użyciu konwencjonalnych analogowych układów pomiarowych wydłużenie czasu kształtowania sygnału świetlnego prowadzi do poprawy parametrów spektrometrycznych kryształów CsI:TI. Początkową poprawę energetycznej zdolności rozdzielczej można powiązać z analizą całkowitego impulsu świetlnego kryształów CsI:TI, który opisuje się trzema eksponentyjnymi składowymi z czasem całkowania aż do 35 μ s.

Jednak istniejące ograniczenia w testowaniu metodami analogowymi materiałów scyntylicyjnych o długich czasach zaniku scyntylicyj (w tym i kryształów CsI:TI), polegają na ustaleniu optymalnego czasu kształtowania impulsów świetlnych, co robi się praktycznie w sposób raczej „z doświadczenia”. Ten problem dotyczy zarówno pomiarów wydajności scyntylicyjnej, energetycznej zdolności rozdzielczej, jak również rejestracji impulsów świetlnych.

W pracy pokazano poprawę nieproporcjonalnej odpowiedzi kryształu CsI:TI ze wzrostem czasu całkowania nawet do 500 μ s, co z kolei sugerowało także możliwość poprawy energetycznej zdolności rozdzielczej przy długim czasie zbierania światła z scyntyлятора. Jednak w trybie pomiaru pojedynczych impulsów scyntylicyj w zakresie czasu całkowania do 150 μ s dokładne oszacowanie energetycznej rozdzielczej dla szerokiego zakresu energii kwantów gamma podaje przeciwny wynik. M. in., dla czasu całkowania 30 μ s, następuje już znaczące pogorszenie rozdzielczości pomimo poprawy nieproporcjonalności.

Wspomniane ograniczenia aparaturowe przyczyniły się do poszukiwań w pracy nowych narzędzi i metod, umożliwiających badanie kryształów CsI:TI w obszarze dłuższych czasów trwania impulsów scyntylicyjnych. Takie rozwiązania niewątpliwie dają układy cyfrowe, w tym także zastosowanie zawansowanych oscyloskopów cyfrowych. W pracy pokazano również, że poprawa nieproporcjonalności przy rejestracji niskoenergetycznych kwantów X i gama może być efektem związanym z dodawaniem się wkładu szumowego w obszarze składowej długożyciowego „ogona” scyntylicyjnego. M in., pokazano, że amplituda sygnału przy rejestracji kwantów X jest porównywalna z poziomem szumu generowanego przez elektronikę oscyloskopu. Informacja taka jest szczególnie istotna w pomiarach nieproporcjonalności scyntylatorów.

Najważniejsze osiągnięcia pracy

Najważniejsze osiągnięcia pracy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Mianowskiej dotyczą sposobów polepszenia rejestracji promieniowania X i gamma za pomocą scyntylatorów z długożyciowymi zanikami scyntylicyj, a mianowicie:

1. Opracowanie metodyki pomiarów spektrometrycznych w oparciu o rejestrację i analizę pojedynczych impulsów świetlnych scyntylatorów na przykładzie kryształów CsJ:TI.

2. Zastosowanie zmiennych warunków eksperymentalnych, w tym szerokiego zakresu czasów całkowania, różnych temperatur oraz energii promieni X i gamma w pomiarach liczby fotoelektronów, nieproporcjonalności, energetycznej zdolności rozdzielczej oraz wprowadzenie korekt wpływu szumów elektronicznych oscyloskopu.

3. Wykorzystanie do analizy możliwości poprawy właściwości scyntylicyjnych krysztalów CsJ:TI różnorodnych układów pomiarowych.

Nowatorstwo pracy

Wyniki uzyskane w pracy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Mianowskiej stanowią korzystny zestaw nowych danych doświadczalnych i obliczeniowych. W pracy zaproponowano nowe podejście do rejestracji i analizy sygnałów pojedynczych impulsów scyntylicyjacji z fotodetektora w sposób w pełni cyfrowy oraz zaproponowano uzależnienie czasu całkowania sygnału scyntylicyjacyjnego od amplitudy i zaniku scyntylicyjacji.

Autorka po raz pierwszy przeprowadziła pomiary właściwości scyntylicyjnych krysztalów CsJ:TI z zastosowaniem różnych metod pomiarowych, a mianowicie: 1) układy bazującego na analogowej analizie impulsów scyntylicyjnych na bazie modułów elektronicznych w standardzie NIM oraz analogowego wielokanałowego analizatora; 2) układu analogowo–cyfrowego, w którym wybór zdarzeń odbywał się z zastosowaniem modułów NIM, a sama rejestracja uśrednionych sygnałów scyntylicyjnych z obszarów pików pełnej energii prowadzona na oscyloskopie cyfrowym; 3) układu, bazujący na oscyloskopie cyfrowym wysokiej klasy oraz analizie zebranych sygnałów w trybie off-line. Pozwoliło to uzyskać wyniki jakościowo i ilościowo spójne, co jest bardzo ważnym z punktu widzenia ich zastosowania przy rejestracji promieniowania X i gamma za pomocą innych typów scyntylicyjatorów.

Autorka również po raz pierwszy wskazała na potencjalne źródła błędów wynikających z efektu istnienia poziomu szumu generowanego przez elektronikę pomiarową przy rejestracji niskoenergetycznych kwantów X oraz gamma.

Prezentacja dorobku naukowego

Główne wyniki pracy doktorskiej Pani mgr Zuzanny Mianowskiej zostały opublikowane w dwóch pracach w czasopiśmie Nucl. Instrum. Methods Phys. Res. (w skrocie NIM). To znane czasopismo we wspólnocie badaczy zjawisk scyntylicyjacji, chociaż z nie najwyższej półki (IF tylko 1.335). W wymienionych publikacjach Autorka była pierwszym autorem i autorem korespondencyjnym. Doktorantka współuczestniczyła również w innych badaniach właściwości scyntylicyjnych krysztala CsI:TI, które zostały opublikowane w czasopiśmie NIM oraz w J. Appl. Phys. (IF= 2.710) we współpracy z grupą uczonych z Instytutu Materiałów Scyntylicyjnych w Charkowie oraz grupą świętej pamięci profesora Richarda Williamsa z Wake Forest University. *Jednak w pracy doktorskiej wyraźnie nie wskazano na indywidualny wkład Autorki w powstaniu tych wspólnych prac.* Ponadto autorka twierdzi, że wyniki uzyskane w pracy doktorskiej zostały wykorzystane w przeglądowej publikacji, wysłanej do znanego czasopisma Journal of Materials Chemistry C. *Jednak ta praca do dzisiaj nie została przyjęta do druku chociażby w wersji elektronicznej, i dla tego przeczytanie rękopisu tej pracy nie było dla Recenzenta możliwe.*

Wyniki pracy doktorskiej zaprezentowano na 4 międzynarodowych konferencjach naukowych oraz jednej szkole doktorskiej, w formie 3 plakatów oraz 3 wystąpień ustnych.

Cały dorobek naukowy Pani mgr Zuzanny Mianowskiej można uważać, jak na prace doktorską, za wystarczający. Obecnie dorobek naukowy doktorantki wg. bazy Scopus to indeks Hirsha – 3; ilość cytowań 13 prac wynosi 31, w tym bez autocytań 14. Uzyskany wynik potwierdza, że autorka recenzowanej pracy doktorskiej jest dojrzałym pracownikiem naukowym, mogącym rozwiązywać postawione Jej zagadnienia we współpracy międzynarodowej.

Słabe strony pracy

Znanym jest fakt że w krysztalach CsI:TI głównym źródłem długoczasowych składowych zaników scyntylicyjacji są pułapki elektronowe, tworzone przez defekty sieci krystalicznej (luki halogenu), które są odpowiedzialne także za pogorszenie rozdzielczości energetycznej. Jednak w recenzowanej pracy pominięto porównania efektów wpływu zmiany koncentracji takich pułapek na możliwości poprawy właściwości scyntylicyjnych krysztalów

CsJ:TI w porównaniu z efektami, otrzymanymi przy użyciu zaproponowanych metod rejestracji scyntytacji. W związku z tym łatwiej byłoby poszukać innych obiektów modelowych do realizacji zagadnień pracy spośród nowoczesnych scyntytlatorów, w których wpływ takich defektów (pułapek) na kinetykę scyntytacji byłby minimalny (BGO, GAGG:Ce, YAP:Ce, LYSO:Ce, etc.). Zwiększyłyby to wagę i uniwersalność merytoryczną pracy oraz możliwości poszerzenia uzyskanych wyników na inne typy scyntytlatorów.

W tekście pracy Autorka prowadzi odpowiednie tłumaczenie przyjętej w środowisku scyntytlacyjnym anglojęzycznej terminologii na język polski. W większości przypadków sukcesywnie udaje się to osiągnąć. Jednak tłumaczenie pewnych terminów jest nadal dyskusyjne. Mianowicie, zamiast zdania „*wolne* zaniki” łatwiej użyć termin „długożyciowe składniki scyntytacji (luminescencji)”. To samo z terminem „poświata” przy tłumaczeniu terminu „glow curve” z języka angielskiego. Tutaj najlepszym odpowiednikiem może być „krzywa jarzenia”; lub nawet lepiej używać termin „fosforescencja” w sensie przebiegu odpowiednich zjawisk fizycznych.

Całkiem zgadzam się ze stwierdzeniem Autorki, że analiza możliwości polepszenia wydajności scyntytlacyjnej oraz energetycznej zdolności rozdzielczej scyntytlatorów z zastosowaniem wyłącznie układów do spektrometrii gamma wydaje się niewystarczająca. W tym temacie należałoby podjąć wysiłki przeprowadzenia takich badań dotyczących rejestracji cząstek alfa i beta ze względu na różne efekty oddziaływania cząstek i kwantów z materiałem scyntytlatora. Pozwoliłoby to poszerzyć wiedzę o powstania zjawiska nieproporcjonalności, co jest bardzo ważnym zagadnieniem w fizyce materiałów scyntytlacyjnych.

Powyższe uwagi oraz te dotyczące publikacji nie mają istotnego wpływu na pozytywną ocenę przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej.

Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej moją ocenę pracy, jak również dorobek naukowy doktorantki, a także aprobatę tego dorobku w postaci publikacji i prezentacji na konferencjach międzynarodowych, **stwierdzam, że praca doktorska Pani mgr Zuzanny Mianowskiej spełnia wymagania stawiane rozprawie doktorskiej** zawarte w „Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” z dnia 14 marca 2003 roku, w „Prawie o szkolnictwie wyższym” z dnia 27 lipca 2005 roku oraz w „Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu” z dnia 15 stycznia 2004 roku, **Autorka tej pracy zasługuje na nadania jej stopnia doktora w zakresie fizyki.**

Wnioskuje o dopuszczenie Panią mgr Zuzannę Mianowską do dalszych etapów przewodu doktorskiego.